

ВІДГУК

офіційного опонента

заступника директора з науково-експериментальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України,
доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України

КАНІШЕВСЬКОЇ Любові Вікторівни

на дисертаційне дослідження **ЯЦЕНКО Олени Юріївни**
на тему: **«Формування національно-патріотичних цінностей
у студентів засобами історичного краєзнавства»,**
представленого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок з науковими програмами, планами, темами

В умовах геополітичних трансформацій та системної реорганізації вищої освіти України стратегічного пріоритету набуває концептуалізація процесів формування ціннісно орієнтованої особистості студента.

Дисертаційне дослідження Яценко Олени Юріївни характеризується високим ступенем актуальності, оскільки в ній обґрунтовано дієвий педагогічний інструментарій – історичне краєзнавство, спрямований на подолання дефіциту дієвого патріотизму серед молоді.

Інтеграція локальної історії у виховний простір закладів вищої освіти сприяє трансформації декларованих патріотичних наративів у площину особистісно значущих ціннісних орієнтацій. Визначено, що традиційна парадигма виховної роботи не повною мірою відповідає завданням формування конкурентоспроможного, професійно зрілого фахівця.

Сучасні соціокультурні імперативи зумовлюють необхідність розвитку інноваційної компетентності педагогічних працівників, їхньої готовності до проектування авторських проєктів, продукування та імплементації оригінальних ідей, а також до системної інтеграції цифрових технологій у виховний процес.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Яценко Олени Юріївни зумовлено низкою суперечностей між: потребою суспільства у вихованні свідомих громадян із чітко сформованими національно-патріотичними цінностями та недостатнім рівнем сформованості цієї особистісної якості у сучасного студентства; значним виховним потенціалом історичного краєзнавства як інструменту патріотичного виховання та фрагментарним його використанням у практичній діяльності закладів вищої освіти; об'єктивною необхідністю впровадження комплексної методики формування національно-патріотичних цінностей

студентів та відсутністю системного науково-методичного забезпечення цього процесу в освітньому просторі закладу вищої освіти.

Тема дисертаційного дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U003561).

Найсуттєвіші наукові результати, що містяться в дисертації

На основі аналізу психолого-педагогічної теорії і практики дисертанткою проаналізовано проблему формування національно-патріотичних цінностей студентської молоді засобами історичного краєзнавства, розкрито зміст та структуру поняття «національно-патріотичні цінності»; охарактеризовано методологічні підходи формування національно-патріотичних цінностей студентської молоді засобами історичного краєзнавства; обґрунтовано педагогічні умови формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства у ЗВО; конкретизовано структурні компоненти, визначено критерії, показники та рівні сформованості національно-патріотичних цінностей студентів; розроблено та експериментально перевірено модель формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства у ЗВО (із впровадженням програми пошуково-дослідницької експедиції «Жива історія мого краю», інтерактивної квест-гри та електронного глосарія).

Наукова новизна дисертаційного дослідження Яценко Олени Юріївни є чітко окресленою, вагомою та має системний характер. Серед наукових здобутків авторів, які визначають теоретичне значення праці, варто виокремити такі:

Вперше розроблено та науково обґрунтовано цілісну методику формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства. Важливою теоретичною перевагою цієї методики є її компонентна інтеграція (мотиваційно-цільовий, інтелектуально-когнітивний, емоційно-чуттєвий та діяльнісний компоненти), що забезпечує комплексний вплив на особистість майбутнього фахівця.

Належним чином *визначено та обґрунтовано* педагогічні умови, які забезпечують ефективність використання краєзнавчого ресурсу у ЗВО. Особливу теоретичну цінність має обґрунтування суб'єкт-суб'єктної взаємодії в дослідницьких експедиціях та створення інтерактивного виховного простору.

Удосконалено зміст і форми національно-патріотичного виховання у вищій школі (шляхом системного впровадження регіонального компонента), а також діагностичний інструментарій, який авторка збагатила важливими показниками здатності до практичного вчинку та ініціативності в краєзнавчому полі.

Уточнено сутність базового поняття «національно-патріотичні цінності» та *набули подальшого розвитку* наукові положення щодо ролі локальної історії у зміцненні національної ідентичності.

Таким чином, сформульовані здобувачкою положення наукової новизни суттєво збагачують теорію та методику виховання в системі вищої освіти.

Практичне значення дослідження не викликає сумнівів і підтверджується впровадженням у навчально-виховний процес авторських розробок. Особливої уваги заслуговує комплексна програма пошуково-дослідницької експедиції «Жива історія мого краю», яка успішно поєднує теоретичну підготовку студентів із самостійною пошуковою діяльністю. Продемонстрована здобувачкою методика активізує внутрішню мотивацію молоді до вивчення історичної спадщини рідного краю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, здійсненого Яценко Оленою Юріївною, і в цілому не викликає сумніву.

Чітко визначений науковий апарат дослідження – об’єкт, предмет, мета, завдання, окреслено методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети і вирішення висунутих завдань.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується різноманітністю опрацьованої джерельної бази (284 найменувань, з них 18 іноземними мовами), коректним використанням здобувачкою сучасних методів дослідження: теоретичними (аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази; систематизація та узагальнення європейського й вітчизняного досвіду; моделювання); емпіричні (діагностичні методи (анкетування, тестування, інтерв’ювання, бесіда)); (обсерваційні методи (пряме та опосередковане спостереження)); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи); статистичні (критерій Пірсона), графічне моделювання (таблиці, діаграми, схеми).

Висновки до розділів та загальні висновки повністю підтверджують обґрунтованість наукових положень, сформульованих у дисертації.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, висвітлює основні положення змісту дисертації.

Кількість і обсяг опублікованих праць переконує в належній апробації та впровадженні основних положень дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел.

Основний зміст дисертації свідчить про завершеність та логічність викладу фактичного матеріалу. Кожний із розділів дисертації вирізняється певним внеском у розкриття теми формування національно-патріотичних цінностей студентів засобами історичного краєзнавства.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, представлено його методологічний апарат; схарактеризовано методи дослідження; наукову новизну здобутих результатів; практичне значення одержаних результатів; впровадження та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі *«Теоретичні основи формування національно-патріотичних цінностей студентів»* висвітлено стан дослідженості проблеми у науково-педагогічній літературі; сутність і структуру національно-патріотичних цінностей; роль історичного краєзнавства у формуванні національно-патріотичних цінностей у студентів.

На підтримку заслуговує визначення сутності та структури «національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства» як цілого комплексу ідеологічних та духовних орієнтирів молоді, які спираються на базові поняття, такі як: патріотизм, національна ідентичність, совість, свобода, гідність.

У другому розділі *«Методичні засади формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства»* проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід формування національно-патріотичних цінностей у студентів; особливості формування національно-патріотичних цінностей молоді в умовах цифровізації та трансформації глобального медіа-простору.

Заслуговують на увагу визначені дисертанткою спільні риси у формуванні патріотизму та цінностей в різних країнах світу: освітній заклад як фундамент виховання патріотизму; символіка та традиції; зміна підходів до виховання молоді у зв'язку з розвитком технологій, процесів глобалізації, військових конфліктів та економічних криз.

У третьому розділі *«Результати експериментальної роботи»* наведено результати діагностики сформованості національно-патріотичних цінностей у студентів; висвітлено впровадження методики формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства; проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

Для визначення рівнів сформованості національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства виділено відповідні критерії та показники, серед них: мотиваційно-цільовий; інтелектуально-когнітивний; емоційно-чуттєвий;

діяльнісний. На основі визначених критеріїв і показників розкрито рівні (високий, середній, низький) сформованості національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства.

Систематизовано комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективність використання краєзнавчих ресурсів (наповнення навчальних дисциплін змістовими модулями регіонально-орієнтованого спрямування; забезпечення активної суб'єктної позиції студента у краєзнавчо-пошуковій діяльності; створення інтерактивного виховного простору на основі цифрових технологій). Теоретично обґрунтовано та експериментально апробовано методику формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства, структуру якої складають взаємопов'язані компоненти: цільовий, теоретико-методологічний, змістовий та процесуальний. Останній реалізується поетапно через мотиваційно-орієнтований, знаннєвий, операційний та рефлексивно-результативний етапи.

Сформульовані висновки віддзеркалюють основний зміст дисертації.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів

Здобувачкою розроблено та впроваджено в заклади вищої освіти: діагностичний інструментарій (комплекс анкет, критерії та показники), що дозволяє об'єктивно оцінювати динаміку рівнів сформованості національно-патріотичних цінностей здобувачів вищої освіти; авторську методику формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства; обґрунтовано та впроваджено методику «генеологічної рефлексії» у процесі формування національно-патріотичних цінностей; програма виховної роботи «Жива історія мого краю», спрямована на актуалізацію патріотичного потенціалу регіонального краєзнавства.

Дисертаційне дослідження Яценко Олени Юріївни містить достатній матеріал для практики формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані для модернізації змісту навчальних дисциплін «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Історичне краєзнавство», а також при розробленні спецкурсів, програм позааудиторної діяльності та методичних посібників для системи вищої освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Повнота висвітлення основних результатів дослідження в опублікованих працях

Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 23 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 4 статті в інших наукових виданнях, 15 тез наукових доповідей.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету біоресурсів і природокористування України (довідка № 82 від 01.06.2025 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 124/04 від 28.04.2026 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 49-н від 30.04.2026 р.).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Оцінюючи позитивно дисертацію в цілому, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження та побажання:

1. У першому розділі, здійснюючи ґрунтовний аналіз історіографії проблеми, авторці варто було б чіткіше розмежувати підходи до патріотичного виховання студентів гуманітарних та технічних спеціальностей у закладах вищої освіти.

2. При обґрунтуванні педагогічних умов доцільно було б детальніше розкрити роль кураторів академічних груп та органів студентського самоврядування в організації краєзнавчої діяльності.

3. Окремі підрозділи роботи (зокрема 3.2) перевантажені загальнотеоретичними положеннями, що дещо затінює власну інтерпретацію авторки щодо специфіки залучення регіонального компонента.

4. Описуючи компоненти розробленої методики (мотиваційно-цільовий, інтелектуально-когнітивний, емоційно-чуттєвий та діяльнісний), здобувачка недостатньо висвітлила характер зв'язків між ними. Було б доцільно чіткіше продемонструвати, як саме зміна показників в інтелектуально-когнітивній сфері студента впливає на трансформацію його діяльнісних проявів у краєзнавчому полі.

5. Серед обґрунтованих педагогічних умов авторка виокремлює «наповнення навчальних дисциплін змістовими модулями регіонально-орієнтованого спрямування». Проте у тексті дисертації бракує конкретних прикладів того, які саме теми або спецкурси краєзнавчої тематики доцільно інтегрувати у варіативну складову навчальних планів для студентів технічних чи природничих спеціальностей.

Висловлені зауваження не зменшують наукової і практичної цінності дисертації, мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Загальний висновок

Дисертація Яценко Олени Юріївни на тему: «Формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства» є самостійним, завершеним дослідженням, яка має наукову новизну, практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), постанові Кабінету Міністрів України

від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», а її авторка Яценко Олена Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/ Педагогіка».

Офіційний опонент заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Любов КАНІШЕВСЬКА